

*Feltámadásra várva**Döbrentei Kornél közéleti írásairól**Hatvanadik születésnapja tiszteletére*

„Maga nem félhet” – ezt a szertartásosságában és katonás kimértségében ünnepléssé emelkedő erkölcsi parancsot kapta egykori katonatiszt nagyapjától Döbrentei Kornél gyermekkorában. S valóban, aligha vádolhatná bárki – amennyiben mégoly laza kapcsolatban kíván is maradni a realitással – gyávasággal s azzal, hogy nem harcolna meg vélt vagy hitt igazáért. „Íratlan belső parancs” a kiállás, írja önmagáról, melyet származása, családi öröksége „mért” rá. A katonaiség példája, a honvédelem hivatásként és életprogramként való elfogadása szinte predesztinálja erre a szerepre. S a kiválasztottságot erősíti a tény: az egész magyar keresztény középosztály – benne a Döbrentéiek – szétverésére szövetkezett a kommunista hatalom a második világháború után Magyarországon. „Olyan történelmi korszakban, helyzetben születtem, amelyet, leszámítva két-három esztendő, negligációban töltöttem el, örökké a megtúrt kategóriában. [...] Mindig, mindenütt falak, gátak, tiltások, dogmák és hazugság, lélek-, szellem- és jellemnyomorítás, ez volt, ami ifjúságom színteréül jutott.” Innen eredeztethető hát a „csakazértis” dac, a valami vagy valakik ellenére felmutatott személyiség, mely gondolkodói, művészi és közéleti magatartásának karakterisztikus vonása. Nem véletlen, hogy Döbrentei Kornél – első pillantásra talán meglepően – a költészet és az egyenruha összetartozását, egymást feltételező voltát vallja. Szemében a kettő azonos tőről indázik: a művészet a „magasabbrendű gyönyör”, a szellemi önrendelkezés és a beavatás lehetősége, míg az uniformis megkülönbözteti viselőjét, felavatja, összetartja, s a becsülete szent kell legyen a számára. „Ugyanarról a feszesebb létről van szó” – olvashatjuk a költő tollából –, amikor az embernek uralkodnia kell önmagán.

Ha egy jelképes tárgyat keresnénk, amely kifejezheti Döbrentei Kornél szellemiségét, valójában könnyű a választás. Ez az ikonszerű dolog nem is lehet más, mint a kard. Sorrendben elsőként a Don-kanyart is megjárt apai kard, a férfibátorság és honvédelem szimbóluma. Abból a célból, hogy képet alkothassunk róla, mennyire mély erkölcsi-érzelmi ragaszkodás fűzi az író e fegyverhez, álljon itt egy mondata: „Az a kard most az én falamon függ, nem marja a rozsdá, és ragyog kiolthatatlanul.” Persze egyáltalán nem valamiféle földhözragadt militarizmus vagy kiélni kívánt agresszió kifejezője: „Egy férfi életében a kard nem szúró-vágó fegyver csupán, sokkal inkább lelki támasz, fétis, összegző erő, mely az összetartozást segíti.” Méltó párja a családi örökségnek, a Tóth Bálint után másodikként kiérdemelt Balassi-kard, mely a hazafias magyar költészet képviselőinek lélekemelő elismerése. S ha már szóba került Balassi Bálint, akkor a következő szóként a vir-

tus kell következzen. A vitézi szellem, az „előrelovaglás méltósága”, a lovagiasság, a képvisélet, a „tekintélyt megtartó erő” – e jelzők és fogalmak mindannyian ille- nek a nemes acélok birtokosára.

Amennyiben metaforával tesszük képszerűvé az életmű e tanulmányban köze- lebbről tárgyalt részét, az esszé-, illetve írói publicisztika-, a közéleti vagy politikai tartalmú jegyzetírás – *A hadrafoghatóság ábrándja* (Püski, 2000), a *Vajúdó feltámadás* (Püski, 2002) és a *Helybengalopp* (Püski, 2005) című kötetek tükrében megmutat- kozó – magatartásbeli jellegét, ismét csak szerencsés helyzetben vagyunk: a bajví- vás, a párbaj az a szó, mely idekíváncozik. A küzdelem a „világ” ellen folyik, „és nem az első vérig, nem is a fair play alapján”. Egy olyan ember veszi fel a verbá- lis harcot, aki „cselekvéses dacból” kíván katedrálíst emelni magának, s aki azt ál- lítja, hogy „ki kell hívni a sorsot, másként itt sors nem adatik”. Döbrenței Kornél hű maradt céljához, hiszen konfliktusvállalása nemcsak hogy a napi politikai iszap- birkózás ismert véleményformálójává tette, hanem – mint az közismert – a szemé- lye és nézetei ellen való tiltakozás apropóján intett búcsút a Magyar Írószövetség- nek mintegy száz korábbi tagja. Neve ma már vízvázaló, kulturális határvonal: a vele szemben kialakított viszony mikéntje a meg nem értés vagy sokszor immár az elutasítás mély árkának két oldalára terelte a személyével kapcsolatos állásfoga- lásokat. Megosztó alakjává vált a honi közéletnek, s e körülmény nem is áll távol az író szándékaitól. Ahogyan azt *A hadrafoghatóság ábrándja* című könyvének beve- zetőjében fejtegeti, ő nem törekszik az egyetértés „agresszív kikényszerítésére”, fo- galmazásmódja vállaltan sarkított és bevallottan szubjektív.

Miért a harci hasonlat? Mert a jelek szerint ennek van ideje, hiszen – Döbren- tei Kornél eszme-futtatása szerint legalábbis – életre-halálra szóló küzdelem folyik, mindennapi jelenünk e „háborús” állapot jegyében telik. A válságos helyzet tüne- tei: emberi elsilányulás, civilizációs romlás, „imitált” létezés, identitássérülés, az erkölcsi elv és az igazság elporladása, a haza és a magyarság végveszélye. Amint látható, az érzékelt krízis nem korlátozódik a nemzetre, hanem egyetemesek a távlatai. No meg személyesek. Az antropológiai szkepszis feltámadása párban jár az általános kulturális kiüresedés veszélyének tapasztalatával. Valójában egy egyete- mes egzisztenciális krízis megsejtéséről, illetve kényszerű megéléséről beszélhetünk szerzőnk könyveit lapozgatván. A közösségi gond fedésbe kerül a személyes sors- sal, az író saját bőrén érzi és szenved meg egy „vajúdó”, átmenetinek tekintett kor minden emberellenes hozadékát. Egzisztenciális állapota a (morális) magány.

S hogy mennyire kozmikussá nagyított a gond, azt mi sem mutatja jobban, mint a *Biblia* rendszeres megidézése, a frazeológia és a hivatkozásgyakorlat kitágí- tása a vallásos elhivatottság, a szakralitás szellemi-érzelmi dimenziója felé. A tét maga a végső kérdés: az emberi élet metafizikai értelme. A kihívás pedig már-már krisztusi nehézségű. „Mert bűnös a világ”, „a létezés abszurd”, „az emberiség kifá- radt, beszennyezve saját magát, környezetét, az emberi lét leminősült, érdektelen- né vált” – mintha egy próféta ostorozó szavait hallanánk Döbrenței Kornéltól. A bűn ebben az összefüggésben természetesen nem csupán a civilizációs törvények áthágását jelenti, hanem filozófiai, sőt a szentség gondolkörével szorosan össze-

függő fogalom. Személyes hatókörünk fölött álló fátum, örök emberi hajlam. Az isteni eredetű világtrend szerves része, melynek nélkülözhetetlen eleme a bűnhődés is. „A világ úgy teljes, hogy a gonosz elnyeri méltó büntetését” – sorakozik fel a teremtői verdikt mögé az író. Már csak ezért is elfogadhatatlan képtelenség számára, hogy hiába bűnhődte meg ez a nép – Kölcseyvel szólva – a múltat és a jövőt. A megválthatóság lehetősége általánosságban is izgatja. Jézus áldozatáról való töprengése nemcsak a diadalmas megváltást, hanem annak esetenkénti kudarcát – a jobb lator, a megátalkodott példáján –, reménytelenségét is látja. Az ítélet alatt álló világban megszüntethetetlenül van jelen a megválthatatlanság, azaz a bűn, melynek legvégső foka az önárulás, „ha nem vállalod, aki vagy” kárhozata. Nyilvánvaló, hogy az önazonossághoz való ragaszkodás parancsának közösségi vonatkozása is van. Ezáltal a hazaszeretet, a hasznosság, a szolgálat elvének, illetve a morális elkötelezettség állapotának számonkérése evidenciává válik. Különösen érzékenyen reagál erre a belátásra az író Magyarország kapcsán. „Itt büntetlenül mindent szabad”, rögzíti benyomásait, s a bűnrészesség felelősségét mindazokra kiterjeszti, akik „csak fél szívvel, fél lélekkel, fél akarással, alibi közreműködéssel vállalják e hazát”. Az elvárás vallásos természetű szigora, maximalizmusa miatt egyenesen az ördög képe rajzolódik ki a szövegek démonológiájában, amikor a következő állítások kerülnek papírra: „az országot vissza kell foglalni a sátáni erőktől”, illetve „a sátántól visszafoglalható Magyarország, hiszem, tudom”. Esküjével pecsételi meg e meggyőződés melletti cselekvő kiállását a hitvalló szerző.

A fentiek fényében vizsgáljuk meg e szemléletet közelebbről, az alapjainál!

Mindenekelőtt hasznos lehet néhány, a gondolkodást jellemző generális tulajdonságra felfigyelni. Így például az író időfelfogása láncszerű, kontinuum folyamatosságot mutat. Múlt, jelen, jövő egységes vonulatot képez, kauzális összetartozást feltételez. Ebben a történelemben minden résztvevő felelős az utókorért is. E relációban „a halott élő példa, erkölcsi létezése nem szűnik meg, sőt felerősödik az életáldozat által” – rögzíti a háborús áldozatokra emlékezve. A történelmi, művelődésbeli és családi múlt jellegzetesen értéktelítetten mutatkozik meg, szinte előíró, normatív hatalma van. A közös hagyomány okán a nemzeti és egyéni sors összeforr: a magyarság közösségébe – a jelenre kihatóan – beletartoznak az ősök is. Ugyanakkor elementáris erővel jelentkezik az igény az évszázados, sorscsapásokkal terhes, máig ható, omlasztó történelmi örökség lezárására, a tabula rasa megteremtésére is. Mindezt oly módon, hogy a tradíció normája egyben elevennek maradjon meg, s tekintélyének mindenkori érvényességét megőrizhesse. A múlthoz, illetve annak példáihoz, morális mércéjéhez való kapcsolódás a feltétele a személyes sors jelen- és jövőbeli kiteljesítésének. Egy mondatba foglalva mindezt: „Aki emlékezik, annak múltja van, s akinek múltja van, az veszélyes, mert tanulhat.” S mindez az ellentétébe fordítva: „S ott, ahol egy egész nép felejt, megállíthatatlan az erkölcsi romlás, amelyet a fizikai megsemmisülés, a kihalás követhet.”

Az igazságtételezés nemcsak a szentséghez kötődően megkérdőjelezhetetlen, hanem azért is, mert „léteznek világtörténelmi helyzetek, amikor egy nép számára [...] van abszolút igazság”. S nem kérdéses, a mostani ilyen. A szakrális vonatko-

zású küzdelem, a jó és igaz szembeállítás a bűnnel és a hazugsággal kibékíthetetlen ellentéteket eredményez. Ebben a konstellációban a kompromisszum az igazság feladását, árulást jelent. A kizárólagosságok tételezése a morális horizont abszolutizálásához vezet. Döbrentei Kornél erkölcsi idealizmusa nem tűri a praktikus felülvizsgálatot vagy átértékelést. Ezért merül fel olyan élesen a bátorság és a gyávaság ellentéte írásaiban. Kritikája éles, semmiféle álságos akolszellemet, hamis szolidaritástudatot nem ismer, amikor ostromozza a kortárs értelmiséget, meghunyászkodással, kishitűséggel, gyengeséggel, kártékony álsemlegességgel, önfeladásal vádolja őket. Tettetőről, báránybőrbe bújt farkasokról beszél. Számonkérése kiterjed az egész nemzetre, megállapítván, hogy betegesen gyáván, alázatosan, „létimitációban” él, „rossz emberanyagot” alkot. Elveszítette méltóságát, óvatosan „sutyiban” magyarkodik. Ezzel szemben kívánatos volna a gyökerek büszke vállalása, a haza szeretete és erkölcsi vállalása, a nemzeti méltóságtudat megőrzése és ápolása, „az önazonosságtudat egészséges erőterében való létezés”, az önmagunk iránti konok igényesség fenntartása. Össztársadalmi szinten ideálképe a nemzeti önrendelkezés, az autonóm gondolkodás és cselekvés megvalósulása, a magán- és közérdek harmonikus egybeesése, a hűség ahhoz a „nagy és mély hagyományrendszerhez, amely Magyarországot jelenti”.

Nemzetképéről elmondható, hogy hierarchikus struktúrát mutat. Megkülönbözteti a hagyomány autoritására támaszkodó absztrakt ideálképet mint mindenkori mintát és a tőle elváló hétköznapi empirikus valóságot. Ennek a megosztásnak megfelelően eszmei tartalmú ez a közösségi önkép, amennyiben példaképeket, ideálokat, követésre méltó modelleket emel a magasba, ugyanakkor konfliktusos, a disszenzus elvére épülő is, hiszen morális számonkérése, az „önérzeten alapuló spirituális lényeg” konok és kérlelhetetlen őrzése nem viseli el a megalkuvást. A saját és az idegen szembeállítás – ebből kifolyólag az önkép egyoldalúsága – válik ezúton az egzisztenciális környezet, a hazai társadalmi és politikai élet megítélésének vonatkozási pontjává. A vállalt, önmagával azonosnak tudott magyarság képe erkölcsileg és emocionálisan megalapozott, karakterisztikus vonása a tehetség- és hőskultusz. A magyarság „csodaszámba menő” megmaradásának titkát a heroszi személyiségekben látja, akik okosságban, látókörben, jellemerőben, emberi minőségben kiemelkedtek környezetükből. A talantumot a morál nélkül tehetetlennek, hiábavalónak látja. Elsősorban természetesen az irodalomból meríti példáit. A költészet elsődleges feladatának tekintették a magyarság megmaradásának szolgálatát, az önérzet erősítését, a sorskérdések fellejtését, felelősségtudatra, áldozatvállalásra neveltek, írja Janus Pannoniusról, Zrínyiről, Balassiról, Csokonairól, Berzsenyiről, Vörösmartyról, Arany Jánosról, Illyésről. „Szent baleknak” nevezi Petőfit, Adyt, József Attilát és Nagy Lászlót, akik vélekedése szerint „a tisztaság, a megtisztítás megszállottjai” voltak. Weöresnél a szellemi szuverenitást hangsúlyozza. Külön kiemeli Gérecz Attilát, aki „igazi költő volt”, a jellem géniusza, mert „EGÉSZ LÉTEZÉSÉT adta aranyfedezetűl a szavaknak”. Sorsában „testté lőn az IGE”. Alakjában gondolat és cselekvés, írás és élet egységét látja megvalósulni, ahogyan Petőfiében is. Örök min-

taként a szellemi kvalitás és az erkölcsi zsenialitás szétválaszthatatlanságát keresi az elődökben.

Felmagasztosul 1956 vértanúsága. Kikezdehetetlen viszonyítási pont és hivatkozási bázis a jelen álságosnak tetsző demokráciájával szemben. Aligha csodálkozhat bárki, amikor az immár históriaivá magasztosult példa ismét csak morális fundamentumként kap helyet a gondolatrendszerben. Az örökös magyar széthúzással, a csalással, a képmutatással mint jellemző kortünettel, a „langyos kompromisszumokkal” szemben képvisel szilárd etikai alapot. Hagyománya örök távlat és feladat: „Nagy-nagy tisztítóúton kéne átmennie a nemzetnek és a mindenkori vezető elitnek, hogy eljusson, el merjen jutni '56 valódi igazához, s így egy magát önvérével megváltott, független, szabad országba vetett hithez” – figyelmeztet az eszme továbbvivője. A forradalom értékrendje megerősíti a határozott távolságteremtést erkölcsi tartás és politikai berendezkedés között. Ugyanis a demokrácia nem önérték „csak” – bár minden bizonnyal nélkülözhetetlen – eszköz a publicista számára, ha elveszíti morális méltóságát, ha tovatűnik a „legvégső dolgok szilárdsága”, akkor „ez a kis ország megszűnik haza lenni; zsákmányra éhes, portyázó hordák kényére kiszolgáltatott senki földje lesz”.

Az idegenség problémája a külső és belső fenyegetettség érzésével függ össze az írások eszmerendszerében. „A világ ebben a században alapvetően két részre szakadt: – állítja szerzőjük – győzőkre és legyőzöttekre.” A magyarság helye magától értetődően az utóbbi oldalon van. A krízis tudata nem pillanatnyi megvilágosodás hozománya, jó évszázados tapasztalat áll mögötte. A magyar szenvedéstörténet és áldozattudat aktuális felerősödése, a nemzeti lét apokalipszisének megsejtése munkál Döbrentei Kornél gondolataiban. Már az államalapító Szent István művében is észre veszi az ellentmondást: a magyarság átmentését a magyarság ellen kellett megalkotnia. A pusztító testvérharc forrását látja e történelmi paradoxonban. A belső széthúzáson, mint nemzeti sorscsapáson túl, külső erők kényszere is nehéz helyzetbe sodort bennünket. Meggyőződése szerint a trianoni békediktátum óta népünk folytonos szabadságharcot vív megmaradása érdekében, s szabadságharc folyik ma is. „Ha elszigetelten, ha reménytelennek tűnőn is, azok részéről, akik nem nyugszanak bele az erkölcsi kismimizettségbe.”

Engesztelhetetlen antikommunizmusát élete meghatározó részének nemzet, erkölcs és emberromboló hatalmi elnyomása és esetenkénti véres terrorja, illetve a megvalósult „szocializmus” történelmi deficitje indokolja és igazolja. A következőkben látja a kommunista bűnöket: szétverték a nemzetfenntartó történelmi középosztályt, megnyomorították és becsapták a munkásosztályt, tönkretették a parasztságot, megbénították az ifjúságot, meghasonlottá tették az értelmiséget, kiszolgálták a nagyorosz nacionalizmust s most a kozmopolitizmust. A diktatúra haszonélvezőinek önátmentése, további regnálása éppen ezért valódi botrány a szemében. Míg korábban az idegen hatalom képviselte kommunista imperializmus, most a globalizmus, a multinacionális tőke – mint nagyon is gyakorlatias politikai kényszer és kizsákmányolás – baljós árnya vetül az országra. Döbrentei Kornél szemében ez a hatalmi befolyás egyenesen hazánk külföldi érdekeket ki-

szolgáló területté, amolyan mai gyarmattá váló lesüllyesztését jelenti, melynek távlati következményei jóvátehetetlennek mutatkoznak. E hatalom nem arctalan, mert hazai kiszolgálói konkrétan beazonosíthatók. Ezek kilétéről a pontosság kedvéért érdemes magát a szerzőt idézni: „Ma egy kozmopolita erőterben mozgatott, gyökere-satnyult élősködő-csoport vezényletével először is belülről akarják szétzúzni, fölszámolni a magyarságot mint elsőrendű országalakosságot, semmissé tenni az ezeregyszáz éves államiságot.” A globalizmus mögött olyan személyek állnak, akiknek ez nem haza, csak pusztá haszonforrás. S tovább szűkíthető a kör: a „Szadesz” keménymagja terjeszti a „rothasztó eszméket”, s nyíltan magyarelles politikát folytat. Tevékenységük arra irányul e bemutatás szerint, hogy az országot saját „idegen érzületükre, szemléletükre, ízlésükre” akarják formálni, azaz a kisebbség igyekszik a többséget asszimilálni. (A gondolat nem új: Csoóri Sándor *Nappali holdjában* már közzétette hasonló benyomását. A fogadtatása ismert...) Ők a „gyűlöletbeszéd valódi gyakorlói”, a kettős mérce alkalmazói, akik akképpen „másként gondolkodók”, hogy nem tűrik a magukétól eltérő véleményt. Tőlük erednek a nemzeti gondolattal szembeni provokációk – bizonygatja az író –, abból a célból, hogy a reakciókat nacionalizmusnak, antiszemitizmusnak bélyegezhessék meg. A kialakult állapot több mint aggasztónak látszik: „Hisztériában, beteges, sőt provokatív üldözési mániában testet öltött kisebbségi terror szakadt az országra” – olvasható Döbrentei Kornél tollából.

Az eszmefuttatás logikai láncá tehát úgy kapcsolódik egymásba, hogy az állásfoglaló szemszögéből kétséget kizáróan védekezésnek minősül saját pozíciója. Önvédelemnek, melyet a nemzeti közösség fennmaradásáért folytatott küzdelem erkölcsi méltósága és megkérdőjelezhetetlen joga legitimál. A válasz a kihívásra magától értetődőnek fogadtatik el a reagáló részéről, hiszen a magyarság elleni támadás az élethez való jog és a szakrális jellegű felsőbb értelem tekintetében is bűn. S az író világnézetéből adódóan erre csak egy válasz lehet: a visszavágás, elmentmondás a bűnnek. A kiállítás radikális: „Aki abban leli kedvét, hogy arcul köp egy népet, férfiasan számíton rá, hogy pofon csapják.” Szerepét képviselőinek, a közösség érdekében valónak tartja: „Büntetlenül nem lehet egy befogadó nemzetre ráülni, elunja, hogy rendre túsul ejtsék, hogy zsarolják lelkiismeretlenül az ép lelkiismerete által.” Ez az idézet elvezet Döbrentei Kornél közéleti publicisztikájának legproblémásabb – és sokak által kitüntetett figyelemmel kísért – fejezetéhez, a magyarországi zsidósággal kapcsolatos állásfoglalásához.

Magyarországon manapság nem filoszemitának lenni kétségkívül nem hétköznapi vállalkozás, mondhatni vakmerőség dolga. A magyar szellemi élet univerzális, számos szituációra alkalmazható bélyege az antiszemitizmus vádja, mely anatómia hatálya alá, a teljes kirekesztettség állapotába taszíthatja annak elszenvedőjét. Jelen pillanatban a filoszemitizmus normája kizárólagos: nem létezhet semleges álláspont. A normán kívül csak a pária lét, illetve a tabu hatalma, a némaság van. A tabu viszont a létező legrosszabb állapot, ha a véleménycserét tekintjük a konfliktusmegoldás elsőrendű eszközének. Minden elhallgatott kritika más, immár nem feltétlenül befolyásolható kommunikációs csatornákon jut kifejezésre, horribi-

le dictu, az elfojtás indulata ellenőrizhetetlen erőszakba torkollhat. Ezért most tekintsünk el a kötelező – egzisztenciaföltő – óvatoskodástól és mellébeszéléstől, különben érdemben nem tudunk kijelentéseket tenni a témáról, hiszen Döbrentei Kornél megtöri a tabu hatalmát, és határozott kifogásokkal él a „befogadottakkal” szemben. A véleményformáló értelmiség megítélése rendkívül kemény: „ez az úgynevezett éles mag lerontja, kompromittálja a zsidóság erkölcsi megítélését, negatív általánosításokra kényszeríti a néptömegeket”. A kritika lényege talán a következő mondatokkal foglalható össze: „Az itthoni zsidóság egy részétől nagyobb tapintat lett volna elvárható, több megértést érdemeltünk volna egy sokat szenvedett, meggyötört, viharos múltú nép képviselőitől, mi, Trianontól kezdve szétvert, ellehetetlenített, ötfelé csonkolt hazájú nép fiai. Magyarán: megvan a magunk témérdek szenvedése, és azt elkívánni, hogy rendre a másokéval foglalkozzunk odaadóan, miközben a miénk mindennapi izzó fájdalmakat okozva, kibeszélhetetlenül jelen van...” Az érvelés sajátja, hogy a szenvedés közös tapasztalatára apellál. Ami a zsidóságnak a Holokauszt, az a magyarságnak Trianon, fogalmazza meg tételét a szerző. S ha az egyik népnek joga van a tragikus történelmi örökség feldolgozásához, az elégtétel, illetve jóvátétel követeléséhez, akkor miért nincs joga ugyanehhez a másoknak? – merül fel a kérdés. A felvetés annál is indokoltabb, mivel a polémia folytatója úgy látja, „az ösztönös védekezés magyarkodásnak, nacionalizmusnak állítatik be”.

Sajátos a fenti párbeszédhelyzet. Egyrészt nyilván azért, mert ez a párbeszéd partner híján egyoldalú, pseudojellegű. Másrészt mintha saját tükörképével folytatna dialógust a megszólaló, hiszen a liberális oldalról elhangzó felvetések és kritikák szintén az ön- és érdekvédelem pozíciójából szólalnak meg. A másik védekezését aztán következetesen támadásnak látják a szemben álló felek. A kölcsönösen felfokozott fenyegetettségérzés a szélsőségek felé tolja el a megnyilatkozások tartalmát. A nemzeti jelszóval megfogalmazott kritika azt veti gyakran a zsidóság szemére, hogy az áldozatiság – az azonosságtudat elszakíthatatlan részévé tett – örökségének egzisztenciális pozíciója mögé bújva visszaélnék ezzel a morálisan kikezdetetlen státussal. A megítélhetetlenség állapotát igénylik maguknak. (Ahogy például a Holokausztot is a történelem felett álló, semmi máshoz nem hasonlítható pusztításként értelmezik.) A túlbiztosított önvédelem, a védvonalakon való összezáras, illetve a magyarság népiértésben való részességének és a zsidóságnak a nemzeti közösségből való kiutasításának folyamatosan fenntartott, a jelenre is kiterjesztett vádjá, az oktrojált büntudat konzerválása a külső szemlélő számára egyrésztől igaztalan előnyszerzésnek, veszélyes érdekkoncentrációnak, másrésztől kirekesztésnek, provokációnak látszik. Ebből következően a magyarországi zsidóság társadalmi-gazdasági aktivitásának megítélése e sajátos fénytörésben minőségében nem különbözik a külső befolyásoló, a multinacionális nagytőke képviselőitől: plebejus indíttatású elutasításuk közös. Valójában a zsidóság tetteinek számonkérése nem más, mint egy „arctalan”, pontosan beazonosíthatatlan és befolyásolhatatlan kényszerítő erő kvázi konkretizálása, felismerhetővé tétele. Valljuk be, régről ismert lelki mechanizmus ez: az indulatlevezetés szolgálatába állított el-

lenségkép-teremtés. Ideológiai és kulturális síkon viszont a szembenállás a történelmi bűn utódokra való kényszerítésének az elutasítását, ezen túlmenően az általános értelemben vett nemzeti autonómia igényét jelenti. Ahogyan Döbrentei Kornél írja: „Egy bizonyos: egymást nem zsarolhatjuk, teljes önfeladásra senkit sem szabad kényszeríteni, mert az elvezet a gyűlölethez.” Az antiszemitizmus vádját következetesen visszautasítja ez a szemlélet, mondván, kifogásait kizárólag a zsidóság magatartására, fenyegetőnek feltűnő, jogtalannak érzett cselekedeteire való ellenreakció váltja ki, azaz kritikája kifejezetten nem faji, hanem gyakorlati jellegű. (Nota bene, szerzőnknel a magyarság hibáinak számonkérése nem kevésbé radikális...) Persze hiába a tiltakozás a potenciális tömeggyilkos (tudniillik az antiszemita) felkínált szerepével szemben, hiszen hogy mit értünk antiszemitizmuson, mindig a másik oldal mondja meg...

Döbrentei Kornél kultúrákritikai attitűdjének – mint alighanem minden hasonló, nemzeti szemléletű problémafelvetésnek – XX. századi előképe Németh László. „[...] tudomásul kell vennünk a fájdalmas tényt: *kisebbségben vagyunk* [kiemelés – P. E.], teljes szívvel nem tudjuk betölteni a hazát” – veti papírra a fájdalmas felismerést a ma írója. A tradicionális magyar értelmiségi szerepre való igénybejelentéssel van dolgunk, melyet Németh is oly messze hatóan képviselt. A nemzeti sorskérdések megoldási kísérletét magára vállaló, történelmi felelősségtudattal „megvert”, a közösségi szolgálat terhét morális imperatívusként hordozó magatartásról. Ám ez az eszmény jelenünkben már kényszerűen eltávolított, csak töredékesen betölthető. Mi okból? Mert – adja meg a választ Döbrentei Kornél – „az elmúlt tizenöt év »eredményeként« semmivé lett, pontosabban megalázó módon leértékelődött a művelt, az e mai korcsmán átlátó, már nyelve miatt is nemzeti elkötelezettségű értelmiség ellenőrző, meghatározó, akár felelősségbresztő szerepe, de úgy is, mint új politikai gondolatok, megközelítések ihletője”. A kor amoralitásában ez az erkölcsi indíttatású világlátás esélytelenné vált. Ráadásul a humán értelmiség és általa a nemzeti kultúra hatásának visszaszorulása a közéleti nyilvánosság területéről az egyik jellegzetes tulajdonsága a magyarországi demokráciának.

Miért érezhető Döbrentei Kornél szövegein az erős szubjektivitás és az érzelmi fűtöttség? Azon túlmenően, hogy mindez alkati kérdés, a dacreakcióval, a helyzet visszautasításával is magyarázható felfokozott radikalizmusa. Míg Németh Lászlónál a trianoni sokkból ébredő országban kedvezőbb volt a szellemi klíma egy – idealisztikus jegyeket is hordozó – átfogó reformfolyamat gondolati megalapozására, addig ma hasonló vállalkozásnak az esélye minimális. A magyar demokrácia intézményes keretei között a változtatás lehetősége sokkal inkább a hatalomgyakorlás technikájának területén merül fel, mintsem kulturális, társadalmi, ne adj’ isten, erkölcsi vetületben. Szükségképpen a Németh László-i enciklopédikus távlatú elméleti rendszer már a múlté. Döbrentei Kornélnál az átalakítás igénye leegyszerűsödik, radikalizálódik, és az érzelmi fűtöttség kerül előtérbe. Az alaptapasztalat még közös: végső soron a nyugati világ szellemi-erkölcsi válságáról, illetve a magyar identitás kríziséről van szó mindkét esetben. Mindkettőjük fejében munkál-

kodik a magyar nemzeti romantika hagyománya. Egyént, nemzetet és az emberi-séget igyekeznek összetartozásukban látni. A történelem célelvűségét, a cselekvés morális meghatározottságát, az önelvű nemzeti lét és művelődés önállóságát vallják. A megoldáskeresés útjai mégis elválnak egymástól. Némethnél, a *Kisebbségben* tanúsága szerint, az országcsonkolás még árnyalt megítélés alá esik: „Szörnyű áron, de kibogozódtunk a kiegyezés kényszerhelyzetéből, amelyben a nemzetnek csak züllenie lehetett.” Döbrenteinél Trianon végzetes fátum, isteni sorscsapás, „amikor a magyarságot a Szentlélek magára hagyta”. Immár nincs gyakorlati program, újító koncepció sem. Sokkal inkább eszmei szinten, kívánság vagy követelés formájában fogalmazódnak meg a gondolatok, az idealizált történelmi múlt etikai örökségének feltámasztására törekedve. Változik a műfaj is. A közvetlen befolyásolás akadályokba ütközése, a jövőformálás reménytelensége a napi politizálás, a késelem nélküli hatáskeltés irányába tereli az elmélkedőt. Alátámasztja ezt a megfigyelést ő maga is: „Ez a század s ezredvég nem az álmodozások kora. Nyersen haszonelvű, kopáran realista, véresen ábrándtalan, nem tűri az elvonatkoztatást.” Az esszéjelleg visszaszorul, s az írói jegyzet és publicisztika válik dominánssá. A stílus pedig egészen egyedivé lesz. Poétikussá, pátosszal telivé vagy éppen poentírozóvá, illetve expresszívú. A jelzők, fokozások, halmozások, a metaforikus és metonimikus képalkotások, a retorikus kérdések, a klasszikus szállóigék, az irodalmi idézetek, a burjánzó asszociációláncok alkotják meg a verbális felszín csillogását, s gondoskodnak a hatáskeltséről, melynek erőteljesnek és azonnalinak kell lennie.

Ha már egy nagyapai intéssel kezdtük Döbrentei Kornél közírói munkásságának felmérését, fejezzük be egy apai figyelmeztetéssel: „Zuhanás vagy felemelkedés, ez itt a tét, fiam!” Az illyési „haza a magasban” elve követőjének, a szellemi honvédelem elkötelezett hívének nyílt kiállása a végleteken méri életét. Vállalásának emberi őszinteségében nem lehet kételkedni. Sarkos véleménye kihívta maga ellen a sorsot, ám ez a sors nem volt olyan kegyes, hogy megadja számára az előítéletektől, elfogulatlanságoztól, hisztériától mentes, gondolkodni és érezni egyaránt képes, erős azonosságtudatú és szilárd értékrendű emberek által lefolytatandó minőségi vita lehetőségét, hogy azáltal formálhassa nézeteit tovább. Ahogyan egy pezsgő, a dialogikus egységképzet lehetőségét sohasem feledő kulturális párbeszéd lehetne minden hasonló gondolat éltető, ugyanakkor kritikai közege. (No és a haza felemelkedésének egyik záloga...) Az író személyéhez és eszméihez fűződő vonzalmon vagy elutasításon túl alakjában észre kell vennünk az ezredforduló nemzeti érzelmű értelmiségének általános jellemzőjét: a közösségtől való magárahagyatottságot. ❖